

داریوش شایگان
هانری کربن
آفاق تفکر معنوی در اسلام ایرانی

ترجمه باقر پرهام

فهرست مطالب

کتاب اول : زائری از غرب

- ۱۷ فصل اول : سیر و سلوک معنوی کرین
۵۷ فصل دوم : تأویل
۵۷ (۱) کرین و پروتستانتیسیم
۶۶ (۲) کرین و هایدگر
۷۷ فصل سوم : کرین و جهان تفکر ایرانی
۸۳ فصل چهارم : متافیزیک تخیل
۸۵ (۱) عالم برزخی صور مثالین
۸۷ (۲) عالم مثال و عالم مرایا
۸۸ (۳) مقلوب شدن زمان و مکان
۹۰ (۴) جهان صور مثالین پس از مرگ
۹۳ فصل پنجم : چهار مسیر کرین در عالم ایرانی - اسلامی

کتاب دوم : از دائره نبوت تا دائره ولایت

- ۱۰۳ فصل اول : مشکل کتاب مقدس

۱۸۵	فصل اول : ابن رشد و ابن سینا
	فصل دوم : فلسفه بوعلی ، یا آمیزش فلسفه مشاء
۱۹۱	با دید نوافلاطونی
۱۹۲	(۱) اصالت ماهیت
۱۹۳	الف (جهانشناسی (صدور عقول)
۱۹۴	ب (فرشته باوری
۱۹۷	ج (علم المعرفه
۲۰۱	فصل سوم : مکتب لاتینی بوعلی
۲۰۵	فصل چهارم : سهروردی و حکمت الاشراق
۲۰۸	(۱) شجره نسب اشراق
۲۱۰	(۲) سهروردی و ایران
۲۱۳	فصل پنجم : تلفیق فلسفه و تجربه عرفانی
۲۱۴	(۱) مشارق و مغارب
۲۱۶	(۲) علم حضوری و علم حصولی
۲۱۸	الف (استحاله حواس
۲۲۱	فصل ششم : خورنه
۲۲۳	(۱) خورنه و طبقات دوگانه وجود
۲۲۶	(۲) خورنه ، صورت نفس
۲۲۷	(۳) خورنه ، سکینه و نور نبوی
۲۳۱	فصل هفتم : ملاصدرا یا حکمت حضور و شهود.
۲۳۷	فصل هشتم : تقدم وجود (اگزستانس)
۲۴۳	فصل نهم : حرکت جوهری
۲۴۷	فصل دهم : اتحاد عاقل و معقول
۲۵۱	فصل یازدهم : عنصر مثالی و جهان نفس
۲۵۷	فصل دوازدهم : رستاخیز سه گانه
۲۵۷	(۱) فلسفه حضور و شهود

۱۰۶	(۱) قرآن
۱۱۳	فصل دوم : نبوت و ولایت (امامت)
۱۱۵	(۱) دائره نبوت
۱۱۵	(۲) پیامبر اسلام ختم دائره نبوت است
۱۱۶	(۳) ولی ، نبی ، رسول
۱۱۷	(۴) دائره ولایت
۱۲۰	(۵) سیر انفسی دوائر نبوت : « هفت پیامبر وجود تو»
۱۲۵	فصل سوم : فلسفه نبوی
۱۲۷	(۱) اتصال فیلسوف با نبی ، پادزهر دوگانه اندیشی
۱۲۸	(۲) فلسفه نبوی و فرشته باوری
۱۳۱	(۳) رد تصور حلول و تاریخت
۱۳۳	(۴) فلسفه نبوی و تشیع
۱۳۵	فصل چهارم : تشیع
۱۳۶	(۱) تشیع و باطن اسلام
۱۳۷	(۲) تشیع و تأویل
۱۳۹	الف (شش روزه خلقت
۱۴۰	ب (سلمان فارسی ، صورت نوعی «غریب»
۱۴۲	(۳) سه پیکار تشیع
۱۴۳	الف (تشیع و تسنن
۱۴۵	ب (تشیع و فقها
۱۴۸	ج (تشیع و تصوف
۱۵۳	فصل پنجم : امامت
۱۵۹	فصل ششم : دوازده امام ، منظومه آسمان نبوت
۱۶۱	(۱) دوازده امام و برزخ غیبت
۱۶۶	(۲) فتوت معنوی
۱۶۹	فصل هفتم : اسماعیلیه
۱۷۸	(۱) توحید باطنی

۳۳۵	فصل اول: روزبهان یا شیخ شطّاح
۳۳۸	(۱) نمونهٔ اعلای مکاشفه
۳۴۱	(۲) بینشی نقش اندیش
۳۴۳	فصل دوم: اغانه و آزمون حجاب
۳۴۹	فصل سوم: سلوکِ درونی
۳۴۹	(۱) تجلی بعنوان جمال الاهی در انسان
۳۵۲	(۲) محمد(ص)، پیامبر مذهبِ عشق
۳۵۴	(۳) التباس یا نمود آینه
۳۵۶	التباس در میانهٔ تعطیل و تشبیه
۳۵۸	(۴) سرچشمهٔ ازلی عشق
۳۶۱	(۵) از عشق مجازی به عشق حقیقی
۳۶۳	(۶) از توحید ظاهری به توحید باطنی
۳۶۵	الف (عین العیان
۳۶۶	ب (شاهدِ مشهود
۳۶۷	ج) مجنون آینهٔ حق
۳۶۹	فصل چهارم: شطّحیات
۳۷۲	(۱) پیر ملامتی
۳۷۵	فصل پنجم: ابن عربی و تخیل خلاق
۳۷۷	(۱) شاهد به خاک سپاری ابن رشد
۳۷۹	(۲) زائر شرق
۳۸۱	(۳) شاگرد خضر
۳۸۵	فصل ششم: تجلی، نور ازلی و اسماء الاهی
۳۹۱	فصل هفتم: تخیل خلاق بعنوان تجلی
۳۹۲	(۱) خیال متصل و خیال منفصل
۳۹۳	(۲) خیال و جهان برزخ
۳۹۴	(۳) تخیل و تأویل

کتاب چهارم: از تمثیل عرفانی تا رویدادِ آن در درون

۲۶۹	فصل اول: فلسفهٔ «اشراقی» بوعلی سینا
۲۷۲	(۱) رسالهٔ حی بن یقظان
۲۷۶	(۲) رسالهٔ الطیر
۲۷۸	(۳) دگردیسی‌های تمثیل پرنده در شعر عرفانی فارسی
۲۸۱	(۴) حکایت سلمان و اسبال
۲۸۵	فصل دوم: ابن سینا و سهروردی
۲۸۹	فصل سوم: سهروردی و تمثیل‌های عرفانی
۲۹۰	(۱) رویداد بعنوان حکایت
۲۹۱	الف) مراتب سه‌گانهٔ حکایت (تأویل روائی)
۲۹۴	(۲) ناکجاآباد (عالم مثال)
۲۹۷	(۳) تخیل فعال بعنوان اندام ادراکی در ماوراء محسوس
۲۹۹	فصل چهارم: قصهٔ غربت‌الغریبه (حکایت سیر و سلوک)
۳۰۳	فصل پنجم: دیدار با فرشتهٔ خویش (فرایند فردانیت)
۳۰۴	(۱) فرشته - خود - طبیعت تامه
۳۰۵	(۲) دو بال جبرئیل
۳۰۹	فصل ششم: از حماسهٔ پهلوانی به حماسهٔ عرفانی
۳۱۱	(۱) پیر جهان‌بین پارس باستان (کیخسرو)
۳۱۱	الف) کیخسرو - صورتِ نوعی جوانمرد
۳۱۴	ب) کیخسرو و خورنهٔ شاهانه [= خورهٔ کیانی]
۳۱۶	ج) کیخسرو و جام حم
۳۱۹	(۲) از تولد زال تا مرگ اسفندیار و نقش سیمرغ
۳۲۵	فصل هفتم: دگردیسی در چهرهٔ الاهی عشق
۳۲۶	(۱) نیکوئی، مهر، اندوه

۳۹۵	۴) خدای متخیل و «خدای مخلوق اعتقادات»
۳۹۷	۵) تخیل، میعادگاه عشق انسانی و عشق ربّانی
۴۰۱	فصل هشتم: مذهب عشق
۴۰۵	فصل نهم: نیایش و یگانگی خدا و انسان «در خداشیفنگی»
۴۰۶	۱) نیایش و وضع دوگوشه
۴۰۸	۲) دل یا اندام لطیف نیایش
۴۱۱	۳) بینش دل
۴۱۹	نتیجه‌گیری: فعلیت اندیشه هائری کرین
۴۴۳	یادداشت‌های مؤلف
۴۷۹	فهرست مفاهیم
۵۰۷	فهرست نام اشخاص، کتابها و جاها

کتاب اول

زائری از غرب

فصل اول

سیر و سلوک
معنوی کرین

غرض از نگارش کتاب حاضر نوشتن زندگینامه نیست. به توصیف کم و بیش دقیق آثار و نوشته‌های متفکری به نام کرین، یا حتی به بررسی انتقادی مثنی فلسفی وی نیز کاری نداریم. منظور ما، پیش از هر چیز، بیان کوششی شخصی است برای دنبال کردن مسیر تجربه‌ای استثنائی در سیر و سلوک کرین در طریق معنویت. پس راهی نداریم جز پیمودن فراز و نشیب‌های يك ماجرای روحی که خود چیزی جز طی طریق در طلب کعبه مقصود در قاره‌ای گمشده نیست. در این طی طریق خود مسافر را داریم، با عالمی که وی در پایان سفر بدان می‌رسد. و برای مسافری چون هانری کرین، با کوله‌بارهای متعدد، مشکل بتوان عنوان یا برجسیبی جامع و مانع یافت. او، بخاطر خصلت دقیق کارهای عالمانه‌اش، نخست دانشمندی زبان‌شناس است. چاپ انتقادی بسیاری از متون عربی و فارسی، و ترجمه‌های عالی و ماندگار بسیاری از آنها [به زبان فرانسه] را مدیون او هستیم. اما او، از نظر وسعت و عمق اندیشه‌اش، فیلسوف هم هست. کرین، در سیر و سلوک خویش در طلب آدمی در وادی جان^۱، دستاوردهای شخصی

1. Esprit

مهم هم دارد. آبشخور این دستاوردها در ژرفای اندیشه ایرانی - اسلامی نهفته است، اما وی با بهره‌گیری از این آبشخور به بازاندیشی آن می‌پردازد و در این بازاندیشی‌ها آنچنان و بحدی خوب با این اندیشه‌ها همذات می‌شود که گویی مشکل عمده عرفان ایرانی سرانجام به درد هجران وجودی هر بیگانه‌ای که در طلب فرشته خویش است تبدیل می‌گردد. کربن، اما، مستشرق هم هست، بمعنائی که سهروردی به این کلمه می‌دهد، یعنی «طالب و سالک شرق» و کسی که می‌خواهد از «غربت غریبه» خویش رها شود. باری، کربن همه اینهاست، و چیزی بیش از اینها، او زائر یا سالک است، خود او نیز بی‌محابا همین را می‌گوید: «پرورش من از آغاز پرورشی فلسفی بود. بهمین دلیل، من، نه بمعنای دقیق کلمه متخصص زبان و فرهنگ آلمانی‌ام و نه مستشرق، من فیلسوفی رهروم به هر دیاری که جان راهبرم شود. گرچه در این سیر و سلوک از فرایبورگ، تهران و اصفهان سر درآورده‌ام، اما این شهرها از نظر من مدینه‌هایی تمثیلی‌اند، منازلی ندادین از راه و سفری همیشگی و پایدار.» [۱]

پس سیر و سلوک کربن جنبه‌های گوناگون دارد که مجموعه آنها به راهی می‌انجامد که در یک سوی آن اتین ژیلسن^۲ و مطالعات وی در قرون وسطا قرار دارد، و در سوی دیگرش عرفان اشراقی سهروردی، ضمن آن که در مراحل راه به متفکران پروتستانی چون لوتر^۳ و هامان^۴ و به فیلسوفی چون هایدگر^۵ برمی‌خوریم. در طول این راه کربنی می‌یابیم که بگفته ر. شتوفر^۶ در عین حال «متکلمی پروتستان»، «اهل تأویلی» از مشرب هایدگر، مستشرقی آشنا به رموز عرفان و مورخی مذهبی است. هیچ یک از اینها جانشین دیگری نمی‌شود زیرا فعالیت‌های معنوی کربن بنحوی با یکدیگر همزمان بودند. کربن، همچنان که در گذشته

2. E. Gilson 3. Luther 4. J. Hamman 5. M. Heidegger
6. R. Stauffer

زبان‌های عربی و سانسکریت را باهم آموخته بود، مستشرقی بود درعین حال آشنا به تأویل فلسفی هایدگر. گذار از هایدگر به سهروردی، که آن همه کنجکاوی برانگیخت، معنایی ندارد مگر در صورت در نظر گرفتن گسستی معرفت‌شناختی که در آن «دازین» (Da-sein) هایدگری باری از حد خود درگذرد تا به ساحت اخروی وراء مرگ بودن برسد. این نکته‌ای است که ما دوباره به آن خواهیم پرداخت.

در مراحل این سفر، طول و عرض نوعی جغرافیای معنوی ترسیم می‌شود که در آن «مدینه‌های تمثیلی»، هریک به شیوه خود، نمونه‌هایی از مدارج نوعی سیر عروجی اند (progressio harmonica): از پاریس تا فرایبورگ، از تهران تا اصفهان - شهر زمردین - خط سیر کربن گویی از پله‌های نردبان وجود^۷ بالا می‌رود. ما هرگز نخواهیم دانست که آیا کربن عارف بوده است یا نه. آیا توانسته است با سروش فرشته وحی^۸ [یا عقل فعال]، که همواره بر نقش راهنما و آموزنده‌اش تاکید داشته، شخصاً آشنا شود یا نه. اما این را می‌دانیم که اگر به منحنی زندگی او نگاهی جامع بیفکنیم از تلاقی همزمان رویدادها در آن به شگفت خواهیم آمد. ضمن آن که احساس خواهیم کرد که کربن، با مرور دوباره آنها پیش از مرگ خویش، به این شهود می‌رسد که گویی دستی نامرئی، با طرح و نقشه‌ای پنهانی، در این میان در کار بوده است. چرا که تمامی مقاطع این سیر و سلوک چنان به هم پیوند می‌خورند که در واقع نمونه‌های گویای یک طریق استثنائی اند: ژیلسن و عالم قرون وسطا، برهیه^۹، فلوطین^{۱۰} و اوپانیشادها، ماسینیون^{۱۱} و کشف سهروردی، بروزی^{۱۲} و الاهیات پروتستان، کاسیرر^{۱۳} و اندیشه اساطیری، هایدگر و نمودشناسی^{۱۴}؛ و به‌مدد همه اینها به دو سرزمین برگزیده می‌رسیم: از یک سو به ایران با «آسمان لاجوردی» اش، زادبوم بی‌همتای عرفا و شعرا،

7. Etre 8. ange herméneute 9. E. Bréhier 10. Plotin
11. L. Massignon 12. J. Baruzi 13. E. Cassirer 14. phénoménologie